

Agöns fyrplats - paradis eller gudsförgädet?

En liten presentation i all anspråkslöshet av Lenn Jerling

*”Martallen vet hur dagen varit,
inget att anteckna
eller skriva skärgårdsdikter om.
Kvällen kommer som den kommer.
Månen tar sig fram över viken
på det lokala sättet, med vrickåra.
Skrivet suddas genast ut.”
Verner Aspenström*

Tack till Stig Hökengren, Anders Hedlund, Sven Bohlin, Anders Röstlund och Svenska fyrsällskapetets nestor Esbjörn Hillberg. Mycken tacksamhet till alla Agöhamnsbor som så välkomnande gjort att livet tog en ny och spännande vändning. Tack givetvis också till Bitte Greek och Inger Hasselberg.

Alla dumheter som står i texten belastar Lenn Jerling som skrev dem.

Agö fyrplats som nu lånas från världen av
Lenn, Bitte, Eskil, Svante och Åke Jerling.
Telefon till Lenn 0738 414161

Få saker kan mäta sig med fyrar som symbolvärde. De varnar och visar vägen, de står för trygghet både som sjömärke och liv. Knappt något kan tyckas så otryggt som resor i forna tiders små skepp på stora oceaner. Motsatsen mellan fyrens trygghet och havets farliga äventyr bygger spänning.

Att lämna en kust är inte så svårt. Man vet varifrån man kommer och någorlunda vart man ska. Att angöra en kust är däremot inte lika lätt, särskilt inte om plottriga skärgårdar ligger utanför.

Före GPS-epoken var det svårt att orientera sig. Att på pricken veta var man var ännu svårare. Ända fram till mitten av 1900-talet stoppades maskin på Vaxholmsbåtarna då och då om det var dimma för att man med skeppsklockans eko skulle avgöra hur nära en ö man var.

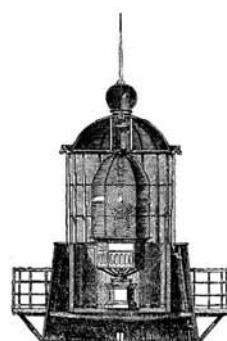
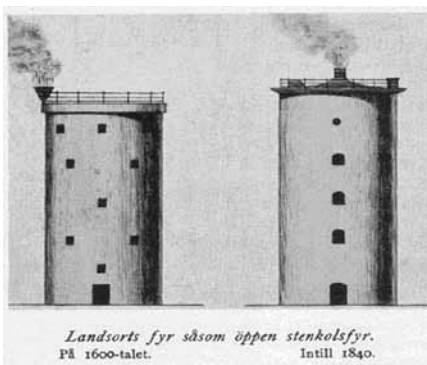
För att bemästra orienteringsproblemet började man för länge sedan att elda på stränderna till gagn först

för de kustboende med sen också för sjöfarande i allmänhet. Ett vedbål på marken var den vanligaste typen av fyrbelysning fram till 1500-talet. Senare övergick man till stenkol som kunde eldas i järnkorgar som hissade upp i en träställning (vippfyr).

Dessa brann tyvärr ofta upp. Istället började man då på viktigare platser anlägga stentorn där eldning kunde ske på tornets topp (öppna stenkolsfyar, med tiden inbyggda stenkolsfyar).

Hansan, dåtidens ekonomiska elit, begärde på 1200-talet att fyrar skulle anläggas för säker passage genom Öresund. Kullens fyr anlades tidigt. Falsterbo fyr som varnade för reven på väg in eller ut från Öresund är nämnd redan på 1200-talet. Vid freden i Roskilde 1658 övergick dessa två fyrar i svensk ägo.

Den första fyren byggd av svenskar är Landsorts fyr. Vid 1800-talets början hade antalet fyrar i Sverige ökat blygsamt – vi hade 11 fyrar.

Fyruveckling. Vippfyr, öppen stenkolsfyr (Landsort), Linsapparat.

Fyrplats	Byggt i Danmark	Svensk
Nidingen, koleldad vippfyr	1624	1645
Falsterbo, koleldad vippfyr	1202	1658
Kullen, öppen koleldad fyr	1560	1658
Landsort (stenkolsbåk 1651, öppen stenkolsfyr, senare linsfyr)		1669
Örskär, rovolja med vridande speglar		1687
Korsö, rovolja med speglar		1748
Holmögadd, koleldad vippfyr		1764
Djursten, koleldad		1766
Grönskär, koleldad		1774
Carlsten, rovolja med roterande speglar		1781

Malmquist, L. 1994. *Fyror och fyrfolk. Sjöfartsverket*).

Landsorts fyr har genomgått flera skiften. Från början var det en öppen eld på klippan, sen en stenkolsbåk. Längre fram gjordes den om till en rovoljefyr med speglar för att till slut moderniseras via fotogenlampor och bli elektrifierad 1938. Kullen t ex blev helt automatiserad 1963. Det är en rätt typisk utveckling för en bemannad fyr.

Kravet på en avreglerad sjö-transport ökade kraftigt under 1830-1840 talen efter det att Englands importförbud* hade hävts. Skeppsredare och handelsmän gjorde gemensam sak och uppvaktade Karl XIV Johan. Lotsverket menade att fler fyr-platser borde anläggas efter Norrlandskusten för att underlätta virkestransporten som hade tagit fart genom exporten av virke till England.

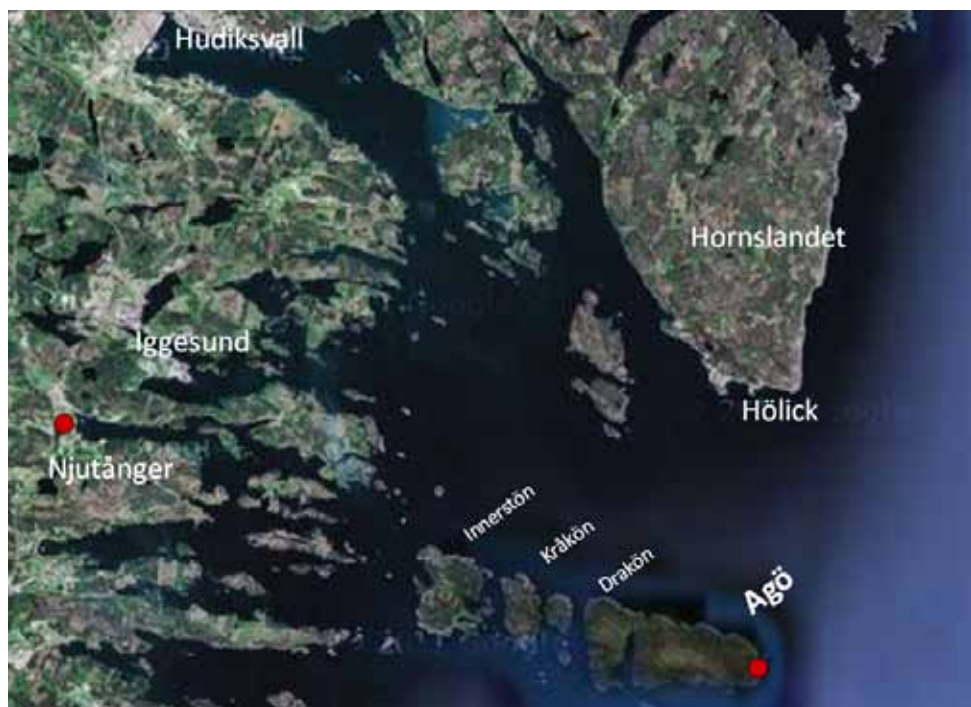
Nils Gustav von Heidenstam (Verner von Heidenstams far) fick uppdraget att planera en utbyggnad av fyrverksamheten. Han var ingenjör vid Lotsverket som då hade hand om fyrarna. Utbyggnaden satte fart och 400 fyror och fyrplatser anlades runt den svenska kusten fram till 1950-talet. Däribland Agö fyr som tändes första gången 1860. Fyrskeppen ersattes på 30-talet med bottenfasta automatiska kassunfyror. En revolution inom fyrverksamheten skedde.

Den nutida revolutionen innebär i stället att fyrarna läggs ned – GPS-systemen ersätter dessa och fyrarna har mist sin betydelse. (ur *Rydergård, S. 2004. Utbyggnaden av fyrsystemet i Sverige 1800-1950.*

www.fyr.org/pdf/filer/Fyrutbyggnaden1800-1950.pdf).

Svenska Fyrsällskapet är den organisation som tagit ansvaret för att bevara och förmedla kunskap om fyrverksamhetens kultur. (www.fyr.org). Gå med!

* Från andra platser än de som ingick i imperiet

Satellitbild och karta över Agö. Den undre med fyrplatsens tre fastigheter – varav två mycket små (1:3 och 1:4) avsedda som Lastageplatser.

Agön

Agön ligger mellan Söderhamn och Hudiksvall ytterst i en väst-östlig rad av stora öar: Innerstön, Kråkö, Drakön och sist Agö.

Marken på Agö består mest av svallad och omlagrad morän. På många ställen är moränen omvandlad till sand- och grusfält samt

Brandfält som växer igen.

klapperstensfält (regionalt namn ”maln”) och strandvallar. Det finns på ön både tjärnar och myrar samt en liten sjö, Tjärnen.

Den 13 augusti 1997 orsakade ett blixtnedslag en stor skogsbrand. Ödeläggelsen kom att omfatta en fjärdedel av ön (200 ha) trots att en stor räddningsinsats gjordes av brandkår, militär och frivilliga. Men det var inte första gången det brann på ön.

”Den 13 september 1846 uppkom skogseld på norra sidan av Agön vid Römats (”Römal?”) genom en okänd mansperson, som låg där i land föregående natten. Oaktat hamnboernas trägna försök att hämma eldens framfart, spidde den sig västerut ända till vägen (Vågen?) samt öster och söder till Gävlebohamn. Hamnboerna, som mesta delen lågo färdiga att hemflytta, nödgades i 8 dagar kvarstanna för

eldens släckning, som dock icke helt och hållet lyckades förr än den 20 september, då ett ihållande regn gjorde slut på förödelsen”.

(Ur Märkliga händelser vid Agö. Hudiksvalls-Posten 1926-04-25)

Agön är klassat som riksintresse för kulturmiljövården. 2004 blev huvuddelen av Agö, Kråkö och Drakön naturreservat.

Ön är relativt viltrik med älg, rådjur, hare, mård. Skogsfågel, orre och tjäder finns i mängd.

Tihällans sälskyddsområde söder om Agö omfattar 4540 hektar.

Agö hamn på 30-talet. Livligt fiske.

Agö hamn

(ur Bohlin, S. 2010. Fiske och människor på Agön i 400 år)

Namnet skrevs tidigare som Åådönn belagt 1554. Enligt Nationalencyklopedin kan namnet vara en motsvarighet till dialektnamnet ”ag” som betyder sjögång – det passar platsen som oftast

är utsatt för sjöhävning.

Agön är Hälsinglands näst största ö efter Storjungfrun. Ön har sannolikt varit bebyggd långt innan gävlefiskarna kom dit på 12-1300-talet. Att gävlefiskarna var så spridda längs med kusten berodde på att de fick

Bad i Agö hamn (20-tal ?)

skattelättnad på norrlandskusten av Gustaf Vasa eftersom de stött honom under kriget mot danskarna. Som Gävlebohamn, dvs de hamnar som inbegreps i skattefriheten, var Agön viktig. Det var inte bara Gävlebor som ingick i denna societet, många kom från Roslagen som från Gräsö, Norrtälje, Hållnäs, Länna, Vaxholm etc.

På 1600-talet övergavs den gamla Gävlebohamnen* på Agös östra sida till förmån för det som nu är Agö hamn. Den östra hamnen hade då grundats upp så mycket att den inte längre var brukbar.

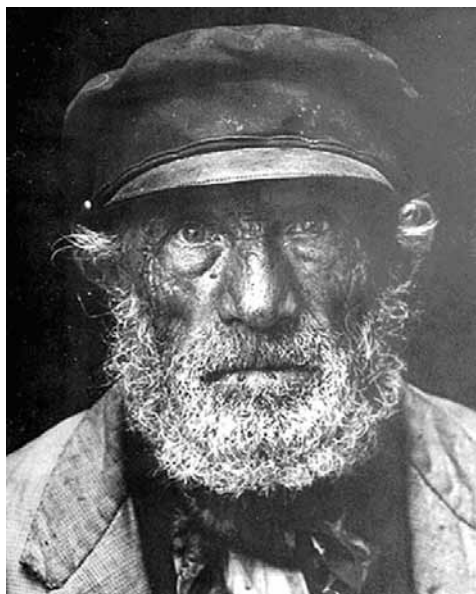
Agö hamnlag bestod 1832 av 32 borgare med 153 personer som ”hjälpfolk”.

(Ur Märkliga händelser vid Agö. Hudiksvalls-Posten 1926-04-25).

Fisket ”idkades av 15 notar och 30 skötbåtar”.

Kapellet i den nya hamnen är från 1660 och firade 350-års jubileum 2010. Det är det största kapellet efter norrlandskusten, rikt utsmyckat med målerier. (ur Bohlin, S. 2010. Fiske och människor på Agön i 400 år - festskrift från Agö). Fisket i hamnen var intensivt fram till 1950-talet.

Det som ekonomiskt höll fisket uppe i Sverige var till stor del andra människors olycka - första världskriget, depressionen på 30-talet och

andra världskriget. Hela den tiden var försörjningssituationen i Sverige svår, fisket var viktigt och fisken efterfrågad.

Den sista åretruntboende fiskaren på Agö var Emil Iggbom som dog 1947 – just i samband med strömmingsfiskets sista blomstring, men det är inte denne som bilden visar utan istället Lars Igglund.

Idag bor i Agö hamn förståeligt nog inga åretruntboende i de gamla sjöbodarna men när isen släpper kommer alla från när och fjärran. Många är ättlingar till de forna fiskarena.

* http://www.raa.se/cms/fornsok/om_fornsok.html

Agö hamn.

Vid bäcken som rinner ut i Agö hamn finns en källa med kristallklart vatten som förser hamnborna med dricksvatten.

Fyrplatser

(ur Gellerstad, R. 1956 Svenska fyrplatser genom tiderna. www.fyr.org/Fyrbyggnader.htm).

Till varje fyrplats hörde bostadshus, tvätt och bagarstuga, dass, oljeförråd, fotogen- och vedbodas samt ett lurhus för mistsignaler. Så såg det ursprungligen (1800-tal) ut på nästan alla fyrplatser, så även på Agö.

Jordkällare kom ofta att placeras under bostadshuset. På Agö fyrplats finns tre källare – en för fyrmästaren, en för fyrvaktaren och en för fyrbiträdet – alla belägna under fyrmästarens bostad. Det finns givetvis också tre dass, ett för fyrmästarens familj, ett för

fyrvaktarens och ett för fyrbiträdet. Hierarkin är noggrann.

Lotsarna och fyrpersonalen bodde ofta helt intill varandra och levde under samma hårda villkor, bortsett från att fyrpersonalen inte behövde utsätta sig för farorna till sjöss i samma utsträckning. Emellertid fick fyrvaktarna ofta rycka in som lotsar men mest kanske som sjöräddare.

På platser som saknade en lotsälderman var ibland fyrmästaren formellt chef även för lotsarna. Mest var det dock så att lotsarna ansåg sig vara i högre rang än fyrpersonalen.

Uniformen med gradbeteckningar var ett viktigt yttre tecken på hierarkin. (Ur Hägg, E. 1930. Bland lotsar och fyrmän. Norstedts)

Hovsamheten gentemot Lotsverket (som också hade hand om fyrarna) visades t.ex. av att svenska flaggan alltid skulle hissas när lotsångaren kom – något som återkommer i många fyrberättelser t.ex. när lotskaptenen Drake kom till Utklippans fyrplats och tyckte att flaggan var för liten. Då svarade fyrmästaren ”vi har den tora-tora men den hissar vi bara när generaldirektören kommer”.

Fyrvaktarna blev nästan som ett eget skrä och yrket gick ofta i arv. Även lotsyrket gick ofta från far till son. Fyrpersonalens barn blev dessutom påfallande ofta sjömän som slutade som lotsar. Det var heller inte ovanligt

att lotssönerna blev fyrvaktare i en intern ståndscirkulation.

De platser man blev stationerad på bestämdes inte av hemvisten. Många på Norrlandskusten kom från Uppland - Öregrund och Gräsö. De flyttade norrut och sedermera ofta mellan norrlandskustens fyrplatser.

Kring bostäderna anlade man ofta trädgårdar för att kunna odla frukt och grönsaker. På Agö ligger en odling ca 700 m västerut (”Kålgården”) – den är fortfarande benämnd trädgård på 1960-talets ekonomiska karta. På planen utanför bostadshuset fanns vanligen en flaggstång och en pump för dricksvatten.

Vid mitten av 1900-talet genomfördes en övergripande modernisering av fyrbostäderna – man installerade värme-, vatten och avlopp. Många platser fick elektricitet. Man försåg bostäderna med nya kök och kanske med badrum i de forna bagarstugorna. Ytterväggar kläddes ofta med eternit och taken försågs med eternitskiffer. Ibland kläddes även köken interiört med eternit.

En till synes något uppsluppen fyrplats.

År 1890 anlades å Storkläppen en fyrplats, bestående av ett från Västergarn på Gotland överflyttat fyrtorn samt därjämte av bostads- och uthus m. m. Innan fyrpersonalen hunnit inflytta, inträffade i slutet av november en hård storm, varunder det höga vattnet i förening med de väldiga sjöarna åstadkom den förödelse, varom bilden talar. Fyrplatsen blev följande år flyttad till en högre del av skäret.

(Ur Hägg, E. 1930. Bland lotsar och fyrmän. Norstedts)

Fyrplatserna var ofta utsatta för sjö och inte minst vind. Många historier finns om tak som blåser bort, om hur havet kommer in i köket, hur man hänger upp barnen i lakan i taket för att de inte ska behöva kravla på det vattenfyllda golvet.

Agö fyrplats

Vid riksdagen 1836 beslöt rikets ständer att en fyrbåk skulle sättas upp på östra delen av Agö till ledning för sjöfarande. Samma år inlämnade sjöförvaltningen till Kgl Majt förslag å uppförandet av en fyr antingen på Agö eller Storjungfrun. Lotsdirektören föredrog Storjungfrun och denna uppfördes och tändes 1848. Emellertid sas det också vid riksstämman 1836 att ”i ett fullständigare fyrssystem föreslås uppförandet av en ledfyr på Agö östra udde till efterrättelse för de seglare som ämna sig till Hudiksvall”.

Den alltmer betydelsefulla trävaruexporten efter norrlandskusten gav alltså

vid handen att även Agö fyr borde inrättas. Bygget av Agöns fyr beslöts 1856 och syn hölls på plats 1859.

Syftet med anläggningen av Agö fyrplats var att på ett säkert sätt leda fartygen in mot de viktiga hamnarna i Hudiksvall och Iggesund. Ritningar och kostnadsförslag gjordes och godkändes av Kgl.Mj:t 1859.

Redan året efter (1860) uppfördes ett kombinerat bostads- och fyrhus i trä, målat med rödfärg med en vitmålad lanternin på taket. Fyren innehöll en omgående fyrapparat med tre försilvrade speglar. Uthus och källare byggdes samma år.

Hudiksvall

Lat. N. 61° 43.8'. Long. O. 17° 7'.

Stapelstad inom Gefleborgs län. Hamnen, som är tillgänglig för fartyg af största djupgående, har 10m. djup, ierbotten. Största djup vid kajen 4,5 m.

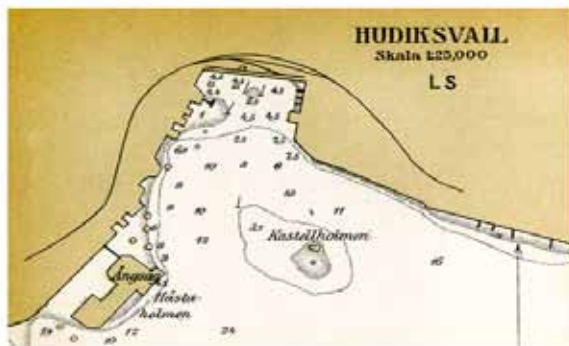
Lots möter utanför Agö; utgående lots erhålles från lotskontoret i staden.

Fartyg, destinerade till hamnar inom Hudiksvalls lotsdistrikt för order, erhålla dem vid Agö.

Klärening sker vid stadens tullkammare.

Staden eger sjömanshus, postkontor, järnvägs-, telegraf- och rikstelefonstation.

Ångbåtsförbindelse eger rum med Stockholm, norrländska städer m. fl. platser samt ångslupsförbindelse med lastageplatserna i skärgården. Skeppsvarf och mekanisk verkstad med gjuteri finnas. Vatten erhålles från vattenbåt. Skeppsförnödenheter äro att tillgå i riklig mängd. Flera bogserbåtar finnas i skärgården och kunna erhållas på signale n: nationalflaggan hissad på stortoppen.

Bygget beskrevs som att det ”Ankom två manspersoner, medföljande löjtnant C.Fr. Carlsson vilken hava överinseende och verkställa den nya fyrbyggnaden. De två timmermännen avsändes till Agö försedda med proviant, verktyg m.m. för att enligt erhållet tillstånd fälla och tillaga timmer och virke till den förestående byggnaden... Fyrbyggnaderna är under sommaren uppförda på 60 fots bergrund över havet och ljuset därifrån 35 fot. Ljuset meddelas genom en omgående fyrapparat med trenne reverberer, vilka under omloppstiden 2 minuter giva trenne korta men skarpa sken eller blinkar i alla väderstreck utom från V och NV samt SV vilka bortskymmas av de på ön skogbevuxna höjderna. ... Fyren tändes första gången den 8 september detta år” (1860).

”Tjänstepersonalen vid fyren ankom i början av september månad bestående av fyrmästare kapten Colleux med hustru och en son 4 å 5 år, samt fyrvaktare Tidevall med hustru och tvenne barn. Dessa personer övervintrade på Agön, men hade varit nog oförsiktiga att förse sig så knappt med matvaror att bröd saknades i flera veckor som de voro avstängda från fastlandet”. De höll närmast på att svälta ihjäl.

(Ur Märkliga händelser vid Agö. Hudiksvalls-Posten 1926-04-25).

Ritning till Agö fyr som den byggdes 1860.

Fyren flyttas till gaveln

Fyrmästarens bostad från 1917.

Hur många levde på Agö fyrplats?

På Agön bestod fyrpersonalen som mest av ett fyrbiträde med familj, en fyrvaktare med familj samt en fyrmästare med familj. Tillsammans blev de ganska många, närmare 20 personer.

Därtill kom lotsarna som omkring 1930 var 8 familjer med 11 barn, sammanlagt 37 personer.

På Agös östra udde bodde alltså periodvis över 50 personer. Eftersom det var så många barn fanns det under perioder skola vid fyrplatsen.

Lotsarna flyttade 1935 till Hölick på Hornslandet. Det stora lotshuset, vars grund man ännu ser strax väster om fyrområdet, plockades ned och restes igen i Hudiksvall.

Det nya köket från 1944. Notera eldstaden för centralvärme.

Hållpunkter för Agö fyr

- 1860 betjänades den av en envekgig rovoljelampa för föränderlig nivå. Det var en "Omgående spegelfyr" bestående av tre paraboliska speglar som drevs av ett urverk, lodvikt 7,7 kg och en lodlina av hampa. Fyren visade tre vita blänk under två minuter.
- 1877 uppsattes en ny envekgig lampa med föränderlig nivå för fotogen.
- 1884 uppsattes en roterande linsapparat av 4:e ordningen som visade ett vitt blänk, 5 sekunder var 30:e sekund. Apparaten bestod av sex linsfack varadera om 60° innehållande en trumma, krona och krans. Till detta kom ett nytt urverk med lodvikten 29,7 kg med ett 5 mm wirerep som lodlina.
- 1889 installerades handdriven mistsignalering. En ny brunn grävdes.
- 1916 byttes signalapparaten ut mot en motordriven kompressor med mistlur.
- 1917 byggdes ett nytt bostadshus för fyrmästaren.
- 1924 ersattes en försliten motorkompressor till mistluren av en ny.
- 1925 anordnades tre radiala skärmar som skulle ta bort reflexer.
- 1928 ersattes linsapparatens löphjul med kullager.
- 1929 byttes mistsignaleringen ut mot en tyfon med 2 ljudstötär å 4 sekunder åtskilda av 5 sekunder varje minut.
- 1933 utbyttes fotogenlampan mot glödljus (Primus).
- 1944 moderniserades fyrmästarens bostadshus.
- 1949 lades eternitskiffer på fyrhuset.
- 1952 moderniserades tjänstebostäderna med centralvärme och avlopp.
- 1970 byggdes den nya fyren som ett stålror på betongsockel.
- 1970 automatiserades fyren.
- 1973 avbemannning.

Exempel på förlisningar - innan, men också trots, fyren

Området kring Hudiksvallskusten från Hornslandet i norr till Storjungfrun i söder har ofta varit skådeplats för dramatik. Många skepp har förlist i området. Agöns ostsida, precis som Hornslandets, är särskilt iögonfallande om man ser till antalet skeppsbrott och förlisningar. Några exempel för att illustrera detta är följande:

1829 Anna Charlotta

Galeas byggd i trä. Last 50 läster. Ägare Wredenberg & Thunberg Sundsvall. Det unika med denna skuta var inte att den gick under vid Agö utan att befälhavaren och hela besättningen var kvinnlig. Galeasen lämnade Öregrund den 7:e september 1829 i sällskap hade de tre andra segelskepp. Alla på väg norrut till sina hemmahamnar på Norrlandskusten. Befälhavare på Anna Charlotta var kaptenskan Lagergren

samt en bondhustru från Timrå som hade sin dotter med sig.

I den ostliga stormen som uppkom fick alla fyra skeppen problem och alla slutade sin seglats i området kring Hudiksvall. Ett av skeppen kom in i Olmsundet utan mast, ett annat i Storsundet utan segel. Dessa två förliste dock inte som det tredje, ”Neptun”, som gick under vid Hornslandet. Anna Charlotta kom alltför nära den nordostliga spetsen av Agö, den s k Gabriels sten, och kunde inte stagvända, skeppet drev därefter sidledes upp på land. I sjöhävning, regnväder och mörker slogs hon snart sönder. Hela besättningen omkom.

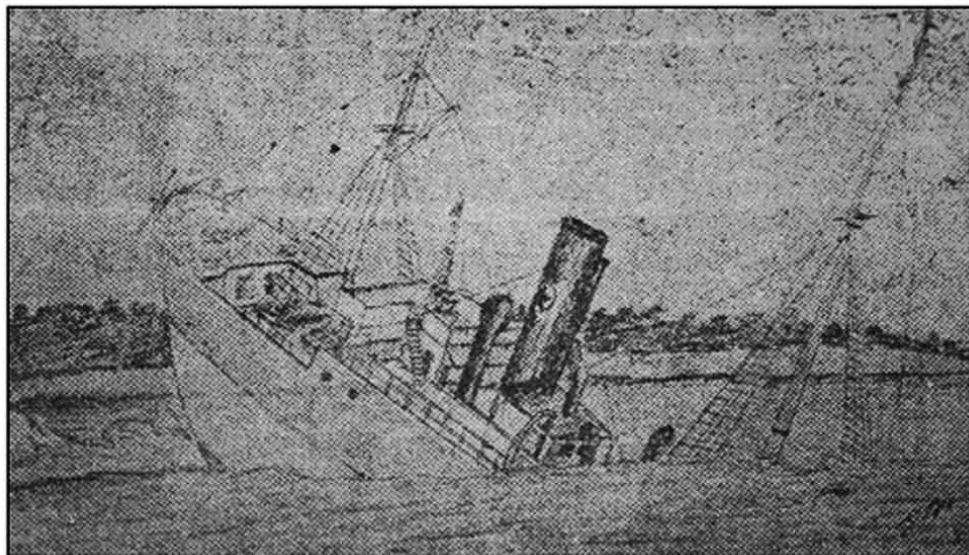
Av lasten lyckades man bärga en del men fartyget gick totalförlorat – lasten bestod av 280 tunnor salt, 300 tunnor korn och brännvin ”i massor”. Detta har ännu inte bärgats. Förlusten uppgick till 40000 riksdaler.

Anna Charlotta september 1829

Galeas. Byggt i trä. På väg till hemmahamn norrut. Helt kvinnlig besättning. Ostlig storm. Missade en stagvändning och drev sidledes upp på land. Alla omkomna 6 st. 280 tunnor salt, 300 tunnor korn. Brännvin i massor (ännu ej bärgat).

(uppgifter från Görans dykhörna www.divecorner.se).

S/S Bard 12/12 1911.

2 cyl. Compund. Tjocka. Missbedömde strömmen. Signalerade efter lots som på väg såg Bard gå upp på Skvalpen. Detta lilla skär var inte utsatt på sjökortet. Nordostlig dyning. Bogserare fick inte loss henne. Last 400 ton järn från Stockholm till Iggesund för mer last och vidare destination Hull.

1911 Bard

Denna ödesdigra decemberdag 1911 var hon på resa från Stockholm till Iggesund för att ta 400 ton järn till Hull. När Bard närmar sig Hälsingekusten den 12:e december, dagen före Lucia kom tjocka. Man reducerade till halvfart med kurs VNV. Under resan signalerades efter lots med bloss och man kunde t o m tyvärr skymta land och order gavs om stopp och full back men fartyget gjorde ändå bra fart framåt.

Lotsarna på Agö hade vid det här laget observerat lotsningen och tagit sig till båt. De var i full färd att göra loss och kunde bara höra när Bard med

ganska god fart rände upp på Skvalpen. Just detta lilla skär fanns inte med på dåtidens sjökort vilket hade diskuterats under lång tid eftersom flera förlisningar skett just där. Bard gick läck i förrummet men pumparna höll läns till 7-tiden på Lucia. Skrovet började vattenfyllas samtidigt som hon tog styrbords slagsida. Neptuns Helios gick ut för att assistera men när de kom fram var fartyget vattenfyllt. Nordostlig dyning tryckte på och man förstod att ingenting var att göra. Helios gav upp och besättningen togs allesammans till Hudiksvall.

Skrovet är idag ett uppskattat dykobjekt.

1921 Charlotte

Skonare byggd 1872 i Stralsund. Hemmahamn Länna (Roslagen) 89.66 brt. Kapten var Alfred Olsson från Löparö, Länna och redare var hans bror Arik Olsson också från Löparö. Bästeman Helge Pettersson var från Vettershaga. Charlotte var på väg mot Stockholm utmed norrlandskusten med träläst (18 standards i lastrummet, 15 på däck). Utmed svenska kusten härjade den 23 oktober 1921 en ONO storm som ibland övergick till orkan. Med vinden in om babord slörde fartyget undan med bra fart. Det 50 år gamla skrovet utsattes för hård påkänning. Vid Hölicks lotsstation på Hornslandet var personalen bekymrad då man förstod att denna storm skulle ställa till bekymmer och man höll havet under uppsikt. Det var bara en tidsfråga innan något manöverodugligt fartyg skulle komma drivande.

På Charlotte kämpade man med vinden. Fartyget förde endast en bottenrevad gaffelfock. Sjön slog över och länsumpen gick oavbrutet. Man hade förutsatt sig att söka lä i Hudiksvalls skärgård men då var man tvungen att runda öster över Hornslandet. Bästeman konstaterade från förskeppet att skrovet var läck och fartyget började segla lågt och sen doppa med nosen. Det var till slut ingen segling utan man länsade undan i panik för att nå nödhamn.

På Lotsstationen i Hölick såg man i kikaren att en sliten och halvt vattenfylld skuta kom länsande efter Hornslandet. Lotsarna där hade bara några öppna båtar till hjälp så ett direkt bistånd var uteslutet. Man larmade och bogseraren Saltvik gick ut från Hudiksvall. På skonaren blev läget alltmer panikartat. Fartyget tog in mer och mer vatten.

Plötsligt kantrade Charlotte i en orkanby. Besättningen hängde i röstjärnen och väntade på att skonaren skulle resa sig – däckslasten gick över bord och Charlotte reste sig. Masterna gick också överbord men i den stump av stormasten som blev kvar hissade man en grå filt som nödsignal.

Agölotsen såg detta och eftersom man hade tillgång till en mer lämplig båt (se nedan) gick man ut. Mitt på dagen var man framme vid haveristen.

Lotsarna lyckades med ansträngning lägga sig bi och ta över besättningen som hade surrat sig på rufftaket akteröver. Det var nära att kocken blev kvar när han missade språnget från Charlotte till Lotskuttern. Men med även honom ombord gick lotskuttern mot Agö.

Besättningen blev omhändertagen och inkvarterades hos fyrmästaren. Alla var nedkylda utom bästeman Pettersson som till Lotshustrun Löjdströms förvåning, hade satt på sig alla sina 7 skjortor.

Skeppet hade lämnats vind för våg och drev till Agöns norra strand. Hon fastnade på ett grund och låg där och högg. Man lyckades bärga en låda margarin innan skutan knäcktes och gick till botten för alltid. Besättningen var tacksam över räddningen och skrev 20 år efter förlisningen:

*Till Agölotsar av 1921!
En tacksam hälsning
från besättningen
å seglare "Charlotte"
vid tjugårsminnet av
vår räddning vid Agö.*

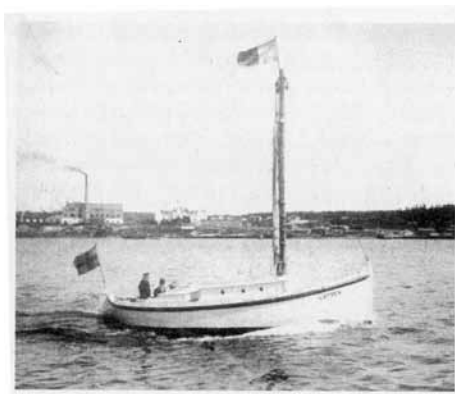
*Alfred Olsson,
Löparö, Länna.*

"Lotsen", den båt som räddade besättningen på Charlotte var från början en segelbåt byggd kring sekelskiftet av P.E. Bergström. "Lotsen" som var omkring 30 fot lång fick senare inmonterad motor.

Lotsbåten gick ut från bojen i Lotsviken och skulle därefter gå genom Storsundet men motorn var så svag att båten hade svårt att ta sig genom sjön. Lotsbiträdet Oskar Lejdström berättar att han gav motorn några "snapsar" i luftintaget vilket gjorde att "sjöprop-pen" övervanns. En besättningsman på Charlotte gjorde oljemålningen som finns på Hälsinglands museum.

(Söderholm, I. 2004. Lotsbåtar – historia och utveckling. Sjöfartsverkets tryckeri)

Först var den seglande, sen blev den motoriserad. "Lotsen" var en legend i Hudiksvalls skärgård. Oljemålningen (t v) som gjordes av en besättningsman på Charlotte finns på Hälsinglands museum i Hudiksvall.

Daland på grund 1931.

Daland. 1931

Byggdes 1918 för Svenska Lloyd som Catalonia. Hennes sista resa gick från Strattoni i Medelhavet (Italien) med 1350 ton svavelkis som skulle till Iggesund. Resan hade varit besvärlig de sista dygnen och kapten hade inte fått sömn.

Vid 18-tiden mot söndag den 8:e november 1931 hade man kommit upp till Agö fyr där fyrmästare Lindell hade vakten. Daland signalerade efter lots. Vid lotsstationen på Agö gjorde sig ett par man redo att ro ut till lotskuttern som låg förtöjd vid boj i Lotsviken. Strax utanför Agöns ostsida ligger ön Skvalpen där många fartyg gått på.

På väg ut med sin båt hörde lotsarna ett par dova smällar då Dalands botten tog i. På skeppet märktes givetvis detta och full maskin back anmanades men det var försent. Strandningen var inte så svår utan fartyget sprang läck endast i fören. Man räknade med att fortsätta

resan om man bara kom av grundet. Iggesundsbolaget tillkallades liksom en tugg från Strömsbruk.

Det hela såg bra ut några timmar innan bärgarna kom. Nu gick det så illa att Dalands ankartross gick av och fartyget började hugga mot land på samma sätt och plats som s/s Farm förliste ett par år tidigare. Vid grundstötningen rädde 5 m/s NO men snart började vinden tillta och skeppsklockan på Daland började ljuda av sig själv.

Nu tillkallades Neptunbolagets Diana och Rödabolagets Fritiof. Efter som det tog ett dygn innan hjälp kom fram ansattes Daland av havets kraft. Under söndagen vattenfylldes fartyget sänär som på maskinrummet. Besättningen gick iland. Kvar blev eldaren och en maskinist som höll igång belysning men vid midnatt mot måndagen blev även maskin vattenfylld. De två sista gick iland.

Personal - Fyrfolk på Agö fyrplats

Namn	Befattning	Tid	Från	Till
Coleur, Göthe Viktor	fyrmästare	1860-1863	avgick	
Englund, Hans	fyrmästare	1863-1873	avgick	
Modin, Erik	fyrmästare	1873-1896	Eggegrund	Storjungfrun
Molarin, Zacharias	fyrvaktare	1872-1886		Gran
Sundberg, Gustav W	biträde, vaktare, mästare	1886-1900	avgick	
Lindfors, Erik, Olof	vaktare, mästare	1894-1915		
Lindfors, Amalia	vaktare	1900-1900	avgick	
Sjöstedt, P.O.	biträde, vaktare	1892-1905		Gran(mästare)
Englund, Emil, V	biträde,vaktare	1900-1909		Gran(mästare)
Östergren, Anders A.	biträde,vaktare	1904-1914	avgick	
Lindell, Lars-Erik	vaktare, mästare	1914-1927	Gräsö	avgick
Andersson, Johan O.	vaktare	1923-1934	flytt	Draghällan
Karlsson, Ivar E.R.	biträde	1921-		
Björkman, Johan A.	biträde,	1927	Gräsö	
Borgström, Johan E.	vaktare	1935-1937	flytt	Storjungfrun
Stenberg, Karl L E	biträde	1938-1949	Gräsö	avgick
Borgström, Johan E	mästare	1944-1952	Storjungfrun	avgick
Lund, Knut V	vaktare	1938-1962	avgick	
Andersson, Olof B	mästare	1952-1958	avgick	
Molin, Oskar U	vaktare	1952-1955		
Andersson, Nils-Erik	mästare	1958-1970	Draghällan	avbemann
Forsman, Nils V	fyrvaktare	1962		
Hedlund, Per	biträde	en period		

Ur Röstlund, A. 2010. *Agö en hundrafemtioårig fyr och dess fyrfolk. Blänket 2010-3*

Agö fyr ligger utsatt och transporter till och från är besvärliga. En del av fyrpersonalen som stationerades där uppfattade platsen som "gudsförgäten" - andra som kom från ännu mer utsatta ställen, som Draghällan kom till ett "Paradis" där man kunde hålla djur och där man kunde odla.

Draghällan en fyrplats vid Sundsvalls angöring söder om Alnön.

Till paradiset - lycklig den familj och de fyrplatser, där en ko finnes

(Så skriver Hägg, E. 1930. Bland lotsar och fyrmän. Norstedts).

Sonja och Erik Andersson blev det sista fyrmästarparet. Fyren elektrifierades 1970 och avbemannades 1973. Paret bodde kvar i Lotsdrängstugan som pensionärer ett antal somrar.

Sonja blev över 100 år gammal och besökte under sitt hundra år Agö.

Sonja Andersson var av sjömansläkt och gifte sig 1940 med Erik Andersson, en sjöman. Hon älskade havet. Mannen fick arbete som fyrvaktare på Svartklubben där makarna stannade i

Förstaplan på Agö. Sonja och Erik i Anderssons hus som var det första huset på Agö.

Sonja (framman) och Erik (bakom) på Agö. De var de första att flytta till Agö och de var de första att bygga ett hus på Agö.

Sonja och Erik i Anderssons hus som var det första huset på Agö. De var de första att flytta till Agö och de var de första att bygga ett hus på Agö.

Sonja i sitt hem i Agö. Hon har bott där sedan 1926. Hon är 100 år gammal och har varit gift med Erik i 75 år.

Sonja har levt hundra år vid havet

Sonja Andersson har levt hundra år vid havet. Hittil som självständigt och senare gift med en sjöman.

BEROENDELSE "Så gillar jag havet", säger Sonja Andersson. Hon har bott vid havet i hundra år. Hon har varit gift med en sjöman i 75 år. Hon har levt ett liv fullt av äventyr och upplevelser. Hon har varit med om många stora händelser i Agös historia. Hon har varit en viktig del i Agös utveckling. Hon har varit en förebild för många andra. Hon har varit en källa till inspiration och motivation. Hon har varit en del av Agös gemenskap. Hon har varit en del av Agös historia. Hon har varit en del av Agös framtid.

Sonja i sitt hem i Agö. Hon har bott där sedan 1926. Hon är 100 år gammal och har varit gift med Erik i 75 år.

Sonja Andersson har levt ett liv fullt av äventyr och upplevelser. Hon har varit med om många stora händelser i Agös historia. Hon har varit en viktig del i Agös utveckling. Hon har varit en förebild för många andra. Hon har varit en källa till inspiration och motivation. Hon har varit en del av Agös gemenskap. Hon har varit en del av Agös historia. Hon har varit en del av Agös framtid.

Reportage om Sonja i Hudiksvallstidningen

fem år. Det sjätte året fick Erik arbete på Draghällan och där blev de kvar i åtta år.

Där hände det enligt Sonja "att havet kom upp i köket så att man inte kunde gå torrskodd inne". Efter åtta år flyttade Erik och Sonja till Agö, "att komma till Agö var som att komma till paradiset" säger hon. Här kunde man vandra och åka skidor. Plocka bär och

svamp, och fiska.

Man handlade annars varor på fastlandet. Det gällde att planera, långa perioder var man helt avskurna från fastlandet även om telefonen hade installerats 1926. Efter 14 år på Agö fick de sluta då fyren avbemannades. De flyttade till ett hus i Fiskarstan i Hudiksvall vintertid men bodde kvar sommarvis på Agö.

Från paradiset till det ensliga

Ur ett barns liv på Agö.

Margot Björkman var dotter till Fyrbiträdets **Johan August Björkman** och han hustru Hilma. Hon har skrivit ned en del minnen från sin barndom på Agö som dotter till fyrbiträdets.

Här följer ett utdrag ur texten. För full version gå till hemsidan www.123minsida.se/hokengren/12529424, där Stig Hökengren digitaliserat texten som gavs av ättlingarna till Björkman åt Anders Röstlund (Agö). Stig Hökengren behöll klokt nog språkfelen och stavningen.

Margot skriver: ”När vi kom till Agön 1927 var det sex barn i familjen”

– alla flickor, ”för mamma måste det ha varit svårt att lämna idyllen på Gräsö och sin gamla mor som låg lam på ett ålderdomshem efter en hjärnblödning.” ”Hon lämnade sina syskon och hela släkten och hon träffade dom aldrig mer utom en syster och hennes familj. Systemans man var fyrvaktare på Storsjungafrun och de hade egen båt och kunde hälsa på oss på Agö, ”dom hade också 6 barn”.

”Vi hade en trädgårdstäppa en bit in i skogen. Där var det massor av mygg, grodor och ormar. Vi fick inte gå dit utan stövlar och en påk att slå ihjäl ormar med”.

Här ser vi barnen Björkman på spången ned mot sjöbodarna och bryggan.

Syskonskaran utökades med ett vartannat år och uppgick till slut till 11 barn.

Margot skriver: ”Fast vi var många behövdes aldrig någon läkarhjälp. Blev vi förkyld så var det Danske kungen, albyl och en tsj cognac som gällde”.

”En ko köptes vartannat år. Varannan höst byttes kon ut mot en ny ko som kalvade där ute. Pappa fick köra höknippen upp för branta landgångar. Ja mjölk hade vi tack vare kon och vi kunde till och med sälja några liter till tant Lindell innan kon gick i sin och fick bytas ut.”...”Vi fick äta färsk fisk på sommaren och salt fisk på vintern. Varje frukost serverades kokt strömming med vitsås och gröt på”... ”i november varje år provianterades för vintern”. 1929 föddes nästa barn. Mamma hann inte iland. ”Men som tur var hade inte fiskarena flyttat hem för vintern än så det var en tant”... ”som förlöste mamma” ...”hon gav honom namnet Agöprinsen”.

Kostis vid Skvalpen.

Lycklig den som kunde ha en ko. Den nya kon vid lurhuset med utsikt mot Skvalpen.

”Men också en annan händelse inträffade detta dygn, En stor ångare lastad med sparrar gick på grund nedanför Lurhuset. Så nära land fick inga båtar gå men det var dimma och den gick rakt på Skvalpsundet. Det var en grekisk båt som hette Kostis” ...”Ja där stod vi och vad fick vi höra jo hur en kalv råmade och grisar som skrek på däck” ...

”De skulle bli mat till manskapet för det fanns inga frysar då”.

Daland strandad vi Skvalpen

”På hösten före Runes födelse hände något som vi tyckte var det mest spännande av allt. Natten mellan den 7 och 8 november 1931 gick en av Transatlantis båtar Daland på grund vid Skvalpens ostsida. På morgonen blev vi väckta. Det var grått väder och kulet, det minns jag. Vi hörde skeppsklockorna slå ända upp till fyren.”
 ...”Det gick två dygn och besättningen var kvar ombord. Men så insågs det att hon var för mycket skadad för att kunna dras av grundet genast. En besättning på 28 man kom att bo på Agön i fjorton dagar”. ”Maten fick dom laga hos den ensamma fyrvaktaren” ...”Koka mat åt 28 man tre gånger om dagen det kände på spisen”...
 ”Skulle Daland bli vrak eller inte? Men vrak blev hon. I tre år stod hon på grundet. Först hel, sen halv och efter två hårda stormar blev hon pyramid för

att sedan sjunka i djupet”.

”Varje sommar kom lotskapten från Gävle för att inspektera fyrplatsen”.
 ”Han gick igenom varje lägenhet, lurhuset, fyren och allt”... ”lotsångaren”... ”så hette båten i vardagstal men ”Gävle” hette den på riktigt”.

Lotsångaren ”Gävle”.

”Sommaren var orolig för det där med lotsångaren som kunde komma. Flaggan skulle upp och de sprang nästan benen av sig för att få upp den om han kom apropå och fyrmästaren skulle ju på med uniformen”. ”Det

var en väldig uppståndelse när något utöver det vanliga skulle göras. Som till exempel när Gävle kom med bränsle. De där stora olje- och fotogenfaten skulle rullas uppför landgången och sedan pumpas ur i stora tankar. Det vita förrådet var utav sten, murat och vittrappat, där hölldes förråd av brännolja och i den röda, byggd av trä, hölldes lysfotogen”.

”Dagarna var annars inrutade med vakter om 4 tim åt gången med dom sysslor som tillhörde fyren. ”Snart var sommarlovet slut och vi måste åka hemifrån”. Avskedet blev lika svårt varje gång. Det skulle gå nästan fyra månader innan vi fick komma hem igen. Hemresan till jul var ofta dramatisk. En gång fick pappa hämta oss i Hundviken. Isen hade lagt sig så han kunde inte åka in i viken. Det blåste upp innan vi hann komma hem. Utanför Kråkö kom det en snöby och motorn stannade. Jag såg att pappa blev allvarlig men han grampade runt svänghjulet och motorn gick igång igen. En stund senare gick vi in i Agösundet och fick lä på sydsidan”.

”Så har vi kommit till ödesåret 1940 då mamma dog ifrån oss endast 45 år gammal. Jag var 15 år...Hon var sjuk i 12 dagar...lunginflammation.” ... ”Jag fick stanna hemma och hushålla för pappa”... ”En nog så stor uppoffring för en 16 åring och aldrig fick man ha riktigt roligt”.

Tiden gick och det var tvätt, strykning och matlagning. En 5 liters

kastrull med potatis varje måltid och bena fisk till de minsta. Fisk åt vi minst en gång om dagen och ibland två”. ”Under de närmaste 4 åren när jag bodde på Agö fick vi utstå mycket. Det var ju krig...” ...”1944 gifte jag mig och flyttade till Njutånger”.

Slut på utdraget ur Margots historia.

Efter avbemanningen

Fyrpersonalen drogs in 1970. Därefter stod fyrbostäderna tomma från 1973 till 2010. Fortifikationsverket ville bli av med fyrplatsen och kommunen erbjöds köpa den. De funderade i ett par år men sen avböjde man. Länsstyrelsen erbjöds sen köp men de sa också nej. Fyrplatsen gick då ut på den allmänna marknaden.

Golvet i fyrtornets nedersta utrymme får ny färg

Litteratur:

- Bohlin, S. 2010. Fiske och människor på Agön i 400 år. Fiskets historia på Agö
- Gellerstad, R. 1956 Svenska fyrplatser genom tiderna. www.fyr.org.
- Hägg, E. 1930. Bland lotsar och fyrmän. Norstedts
- Malmquist, L. 1994. Fyrrar och fyrfolk. Sjöfartsverket.
- Märkliga händelser vid Agö. HudiksvallsPosten 1926-04-25
- Rydergård, S. 2004. Utbyggnaden av fyrsystemet i Sverige 1800-1950. www.fyr.org/pdffiler/Fyrutbyggnaden1800-1950.pdf. http://www.raa.se/cms/fornsok/om_fornsok.html

Agö fyrplats från öster